

Віра Ковальчук,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м.Івано-Франківськ)

Vira Kovalchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 141.7:378

**РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ В УДОСКОНАЛЕННІ ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ****ROLE OF SELF-EDUCATION IN IMPROVING OF EDUCATIONAL SKILLS
OF THE MOUNTAIN SCHOOL TEACHER**

У статті розкриваються особливості самовиховання вчителя в умовах навчально-виховного середовища гірської школи.

Ключові слова: самовиховання, професійне становлення, педагогічна діяльність, гірська школа, освітньо-виховне середовище, становлення особистості.

In the article the features of self-education of the teacher in the educational environment of the mountain school.

Keywords: self-education, professional development, teaching activities, mountain school, educative environment, formation of personality.

В статье раскрываются особенности самовоспитания учителя в условиях учебно-воспитательной среды горной школы.

Ключевые слова: самовоспитание, профессиональное становление, педагогическая деятельность, горная школа, учебно-воспитательная среда, становление личности.

Самовиховання – це саморозвиток індивіда, який відбувається згідно його інтересів та суспільних вимог, які ставляться перед ним.

Розглядаючи самовиховання як діяльність і вищу форму активності людини, не можна забувати, що ця діяльність, як і будь-яка інша, є своєрідним соціальним досвідом, який треба набувати. Проте далеко не всяка активна діяльність є самовиховною. Лише тоді, коли самоосвіта, і будь-які інші форми активності здійснюються з метою прогресивних змін тих чи інших якостей особистості ми маємо справу з самовихованням. Отже, самовиховання – це завжди спрямована діяльність, яка мотивується внутрішнім бажанням людини вдосконаливати себе, яке у свою чергу народжується у результаті суперечностей між бажаннями і можливостями. Зі зміною позиції особистості під час взаємодії з зовнішнім світом у процесі становлення її самосвідомості розвивається самовиховання. З усвідомленням особистості себе як об'єкта самовиховання, з підвищенням рівня усвідомлення самовиховання воно стає все значнішим чинником у формуванні особисті [5, с. 37-38].

Постановка проблеми. Специфіка педагогічної діяльності в умовах гірського середовища висуває ряд вимог до особистості вчителя, які в педагогічній науці визначаються як професійно значущі особистісні якості, основними з яких є професійно-педагогічна спрямованість, теоретична підготовленість, загальна культура, усвідомлення важливості самоосвіти та самовиховання.

Школи гірського регіону працюють у специфічних умовах: значна віддаленість частини ділянок та осель від школи, специфіка господарювання, ландшафтно-природні особливості гір та ризики, що викликаються такими катаклізмами, як снігові замети, повені, вітровії. Бездоріжжя, суворий і нестабільний клімат, висока потреба в теплі, пов'язана з низьким вмістом кисню у повітрі та інші особливості гір формують не лише мужні характери їх жителів, але й немінуче відбиваються на діяльності вчителів і учнів гірських шкіл.

Педагоги визнають велику роль самоосвіти у професійній діяльності вчителя гірської школи й активно займаються нею. Самовиховання є обов'язковим елементом фахової діяльності кожного вчителя, який вільний у виборі передових технологій навчання та прийомів і засобів роботи над собою.

Аналіз актуальних досліджень. Самовиховання здавна було предметом дослідження філософів, педагогів, психологів. У педагогіці проблему самовиховання досліджували В.М.Галузинський, А.К.Громцева, О.Г.Ковальов, Я.І.Колдунов, О.І.Кочетов, Л.І.Рувінський, В.О.Сухомлинський, Л.О.Ярова та ін..

Проблема самовиховання одержала розвиток у працях Я.А.Коменського, який зазначав, що самостійність учнів в усіх ланках їхнього розвитку є головною основою для досягнення успіху. Ж.-Ж. Руссо писав, що людина здатна до самовиховання у будь-якому віці і самовиховання є найважливішим засобом формування особистості і т.ін.

Самовиховання є головним чинником формування й вдосконалення педагогічної майстерності вчителя. Учні люблять вчителя, який працює над собою, є творчою особистістю, яка знаходиться в постійному пошуку, самовдосконаленні, самовихованні. Якщо педагогу вдається активізувати в учнів потребу свідомого формування власної особистості, тоді істотно підвищується ефективність навчально-виховної роботи. Виховний вплив на школярів стимулює їх до самовиховання.

Мета статті. Стаття присвячена дослідженню самовиховання як чинника й процесу вдосконалення педагогічної майстерності вчителя гірської школи.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній педагогіці самовиховання розглядається переважно як формування людиною власної особистості відповідно до свідомо поставленої мети [1-4]. Для професійного становлення вчителя гірської школи крім засвоєння певних умінь, значень, спеціальних засобів мислення, необхідні розвиток і збагачення уявлень про себе як професіонала, що визначає ставлення педагога до професійної діяльності.

На думу О.А.Кобенко, передумовами самовиховання людини, є її життєві цілі і плани, здатність до об'єктивної самооцінки, звичка до вольового саморегулювання, творче мислення, почуття власної гідності, а також знання теорії самовиховання і наявність певного досвіду роботи над собою [1, с.136].

Окреслені передумови можуть виступати водночас як мета і напрямки самовиховання як майбутнього, так й чинного вчителя. Самовиховання вчителя спрямовано на становлення його професійно-сміслового самовідношення, розвиток здібностей до професійного самовизначення й саморозвитку. Самовиховання вчителя вимагає пошуку відповідей на чисельні хвилюючі життєві і професійні запитання, а також оцінку значущості педагогічних ситуацій, що виникають у навчально-виховному процесі. В умовах, коли "головною метою професійної підготовки фахівців стає виховання себе й навколишнього світу, здатної до професійної та особистої самореалізації особистості, що володіє засобами пізнання" [7, с. 66], самовиховання постає як цілеспрямований процес, який є продовженням професійного виховання, коли майбутній вчитель з об'єкта виховного впливу перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності: самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує здобутки професійного зростання, займається самоосвітою [4, с. 40].

При цьому зміст самовиховання вчитель сам визначає для себе, виходячи з специфіки професії та особливостей свого "Я". Хоча дуже важливо, що б це було всебічне самовдосконалення – професійне, розумове, моральне, естетичне, вольове, громадянське, фізичне тощо.

Самовиховання здійснюється за допомогою таких методів як самопостереження, самоаналіз, самопізнання, самооцінка, самоосвіта, самотренування, самонавіювання, самозаохочення, самопримушення, слідування позитивному прикладу, пошук в собі нових можливостей [1, с. 137; 4, с. 40; 6, с. 66]. Як зазначає А.В.Трохова, саме навички самоаналізу та самооцінки почуттів, задоволення результатами, допомагають у професійній діяльності вчителя оцінити власну компетентність, проаналізувати сильні та слабкі сторони діяльності [6, с. 66].

Професійна діяльність вчителя пов'язана з найважливішими з професійного погляду складовими – інтересами, потребами, перевагами.

Професійно-особистісний саморозвиток вчителя, зазначає І. Краснощок, полягає у творчому спрямуванні життєдіяльності особистості на усвідомлення і перетворення себе і навколишнього світу. Спонукає вчителя до аналізу причинно-наслідкових зв'язків, стимулює розвиток його здатності до самоаналізу, роботи над собою і реалізацію цієї здатності в складних умовах професійної діяльності, пошуку й особистої оцінки власного життєвого та педагогічного досвіду. Визначає так званий "простір саморозвитку" вчителя, сферу буття, в якій він отримує еталонні норми, уявлення для здійснення власного свідомого самовдосконалення [2, с. 10-11].

Ще до початку професійної діяльності майбутньому педагогові бажано закласти основи для майбутньої стратегії самовиховання, яка б урахувала конкретні особливості та запити студента, й включала особистісне самопрогнозування й самопрограмування, виробку системи "правил життя", які поступово стають принципами поведінки й діяльності особистості. Такими життєвими принципами і правилами можуть бути наступні: "ніколи й нікуди не запізнюватись", "ніколи й нікому не відмовляти у допомозі", "завжди цінувати час", "рішучість", "чемність всюди і завжди", "хто, як не я", "витримка перш за все", "бути кращим, ніж є", "не пообіцяти неможливого" тощо). Багатьом студентам і вчителям допомагає організувати працю із самовиховання щоденник, який можна розглядати як засіб самоаналізу, самооцінки, планування роботи над собою, самостимулювання та самоконтролю, розвитку культури мислення і письмової мови, самодисципліни [1, с. 137].

Створюючи програму власного самовдосконалення корисно звернутися до досвіду й порад видатних педагогів сучасності й минулого. Приклади програм самовиховання демонструє нам життєвий досвід видатних педагогів – Я.А. Коменського, К.Д. Ушинського, Л.М. Толстого, В.О. Сухомлинського та інших.

Також слід зазначити, що самовиховання є важливішим інструментом вироблення саморегуляції вчителя, яка гармонізує усі рівні індивідуальності з вимогами педагогічної діяльності й умовами середовища. При максимальному збігу об'єктивних вимог та найбільш виразних індивідуальних особливостей (тип нервової системи, задатки і здібності, закріплені в досвіді способи успішної діяльності, домінуюча спрямованість тощо)

вчитель досягає високих результатів з найменшою витратою сил та енергії, відчуває почуття задоволення від професійної діяльності. Все, що допомагає саморозвитку й самореалізації в навчальній і професійній діяльності є благом для людини, все, що заважає, приносить їй шкоду. В цьому зв'язку саморозвиток й самореалізація як головні продукти самовиховання є головними функціями індивідуального стилю діяльності, без якого не можна вести мову про педагогічну майстерність [6, с. 64].

Саме за допомогою самовиховання, самопізнання, саморозвитку будь-яка людина, що обрала професію вчителя, здатна успішно самореалізуватись у педагогічній діяльності, збагатити педагогічну культуру своїми досягненнями. Суб'єктивна система педагогічних цінностей вчителя, ієрархія його професійних мотивів, своєрідна композиція педагогічних поглядів, почуттів, установок, особистісно значущі підходи до вирішення педагогічних завдань, обрані педагогічні технології, індивідуально-неповторна манера педагогічної взаємодії, способи знаходження оптимальної сумісності з учнями – все це визначає унікальність педагогічного досвіду кожного конкретного вчителя та одночасно є внеском у педагогічну культуру та уявлень про педагогічну майстерність [6, с. 69].

Самовиховання вчителя є важливішою передумовою успіху в справі навчання учнів виховувати самих себе, який сам по собі є також неабияким показником педагогічної майстерності. Адже самовиховання як вчителя, так й учня потребує дуже важливого, могутнього стимулу – почуття власної гідності, бажання стати сьогодні кращим, ніж був учора [8, с. 62-63].

Процес формування самодостатньої особистості вчителя, якого чекає школа гірського регіону, передбачає докладні зміни технологій навчання й виховання, які полягають не лише в модернізації навчального процесу (глобальна комп'ютеризація, вивчення іноземних мов, застосування прогресивних інноваційних технологій), а й перебудові міжособистісних стосунків на рівні викладач-студент, учитель-учень.

Висновки. Діяльність вчителя у загальноосвітній школі гірського регіону має бути спрямована на успішне навчання, розвиток і виховання школяра.

Тому педагогічне керівництво самовихованням – це, насамперед, відносини між педагогом і вихованцем, пройняті глибокою взаємною вірою в добрі наміри. Якщо вчителя і учня об'єднує довір'я – тоді вчитель має право вчити самовихованню, тоді навчання сприймають як мудрість життєвого досвіду. Усвідомлення вихованцем свого власного становлення, розуміння і переживання того, що сьогодні я став кращим, є тим, що об'єднує виховання і самовиховання в єдине ціле та слугує справжнім доказом високого рівня педагогічної майстерності вчителя. Це багатогранне явище у професійній діяльності вчителя повинно бути предметом постійних досліджень сучасної педагогічної науки.

1. Кобенко О.А. Самовиховання – шлях до педагогічної культури / О.А. Кобенко // Педагогічна культура / За ред. проф. Л.С. Нечипоренко. – Х.: Харківський державний університет. – С. 133-144.
2. Краснощок І. Професійно-особистісний саморозвиток майбутнього вчителя як складова педагогічної освіти / І. Краснощок // Рідна школа. – 2007. – № 4. – С. 9-11.
3. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителя як предмет педагогічних досліджень / В.Ф. Орлов // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1 (46). – С. 42-51.
4. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамуценко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
5. Синельников В.М. Самовиховання як діяльність і його психологічні особливості / В.М. Синельников // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 3 (48). – С. 34-41.
6. Трохова А.В. Становлення індивідуального стилю діяльності майбутніх учителів / А.В. Трохова // Педагогіка. – 2006. – № 8. – С. 63-71.
7. Федорова С.Н. Професійна культура педагога / С.Н. Федорова // Педагогіка. – 2006. – № 2. – С. 65-70.
8. Цимбалюк І.М. Підвищення кваліфікації вчителя: розвиток творчих здібностей / І.М. Цимбалюк, Ю.В. Пелех. – К., 2003. – С. 62-63.

